

IMMANUEL KANT'IN FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE YANSIMALARI

Aycan CESİM*

Öz

18. Yüzyılın en önemli düşünürlerinden olan Immanuel Kant, ölümünün üzerinden iki asırdan daha uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, ortaya koyduğu eserleri ile etkin bir isim olarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün hâlen Kant'ın felsefesinin özellikle de "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" adlı eserinin Uluslararası İlişkiler disiplinine yansımaları tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı da; Kant'ın felsefesinin, Uluslararası İlişkiler disiplinine teori çalışmalarında ve pratikte ne tür yansımalarının olduğunu ortaya koyabilmektir. Çalışmanın birinci bölümünde Kant'ın felsefesinin ana hatlarına kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde yoğunluklu olarak "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" eseri olmak üzere, konumuz ile alakalı diğer eserlerinin analizine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, Kant'ın ortaya koyduğu fikirlerin Uluslararası İlişkiler disiplinine yansımaları, Uluslararası İlişkiler kuramlarına olan katkıları tartışılmış ve 'teori – pratik uyumsuzluğu' çerçevesinde getirilebilecek eleştiriler irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebedi Barış, Immanuel Kant, Uluslararası İlişkiler

REFLECTION OF IMMANUEL KANT'S PHILOSOPHICAL VIEWS TO DISCIPLINE OF INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

Immanuel Kant who is one of the most important thinkers of the 18th century, has survived to the present day as an active name with his works, although 215 years have passed since his death. Today, the reflections of Kant's philosophy, especially his essay "Perpetual Peace: A Philosophic Sketch", on the discipline of International Relations are being discussed. The aim of this study is that to be able to reveal the reflections of Kant's philosophy to the discipline of International Relations in theory studies and practice. In the first part of the study, the outlines of Kant's philosophy are briefly mentioned. In the second part, the analysis of the other works related to our subject, and especially "Perpetual Peace: A Philosophic Sketch" is analyzed. In the last part of this study, the reflections of Kant's ideas on the discipline of International Relations and their contributions to the theories of International Relations are discussed and the criticisms that can be brought within the framework of 'theory - practice conflict' are examined.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, a.cesim@hotmail.com ; aycan.cesim@ogr.iu.edu.tr

Keywords: *Perpetual Peace, Immanuel Kant, International Relations*

Giriş

Dünya tarihinin savaşlar ve çatışmalar ile dolu olması ve savaşların yıkıcılığının her geçen gün katlanarak artması barışa olan özlemi artırmış ve birçok düşünürün barış kavramını merkeze alan çalışmalar ortaya koymasında etkili olmuştur. Dolayısıyla “Barış nasıl mümkün olacak?” sorusuna her daim yanıt aranmış, ancak 1795 yılında, “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme” adlı eserini kaleme alarak ortaya koyduğu barış tasarımı ile Kant, kendinden en çok söz ettiren düşünür olmuştur.

Bu çalışmada, 1724-1804 yılları arasında yaşayan, 18. yüzyıl Aydınlanma dönemi düşünürlerinden olan Kant’ın felsefesinin ve ‘Ebedi Barış’ fikrinin Uluslararası İlişkiler disiplinine olan yansımaları ele alınmıştır. Diğer bir ifade ile Kant’ın felsefesinin Uluslararası İlişkiler literatüründen okuması yapılmıştır.

Ebedi Barış ile Kant’ın Uluslararası İlişkiler literatürü için önemli olan konu ve kavramların düşünsel alt yapısına ve disiplindeki teorik çalışmalara olan güçlü etkisi kabul edilirken, uygulama aşamasında çeşitli güçlükler ile karşılaştığı ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda Kant’ın ‘Ebedi Barış’ fikrini incelemeye geçmeden önce, diğer eserlerine de referans yaparak filozofun temel felsefesini ele almak gerekmektedir.

1. Kant’ın Felsefesine Kısa Bir Bakış

Kant’ın felsefesini anlamadan Ebedi Barış metninin analizini yapmaya çalışmak, puzzle’ın bir parçasını alıp, yorumlamaya kalkışmak anlamına gelecektir. Diğer bir ifade ile, sadece Ebedi Barış metninin analizi ile Kant’ın barışa varış yolunu çözümlenmek yeterli olmayacak, oldukça eksik bir analiz olacaktır. Oysa Kant’ın diğer eserleri ile birlikte inceleyerek felsefesinin temel unsurlarına da vakıf olmak gerekmektedir. Kant’ın, eserleri bir arada düşünüldüğünde onu Ebedi Barış’a götüren felsefesi anlaşılabilir.

Kant’ı Ebedi Barış’a ulaştıran felsefesinin temelini, “Aydınlanma nedir?” sorusuna verdiği “Sapare aude” (aklını kendin kullanma cesaretini göster) yanıtında buluruz. Aydınlanma için özgürlüklerin en basiti yeterlidir: “Akli her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanmak özgürlüğü.” (Kant, 1784b:2). Kant’ın akıl yürütmesine göre; aklın yasaları özgürlüğümüzü sağlamakta, özgürlüğümüzün en son noktasını ise; insan ve devletlerin haklarının tam olarak korunduğu siyasal kozmopolitizm oluşturmaktadır (Yalvaç, 2018:43).

Kant, Ebedi Barışı'nı ahlak ve hukuk felsefesi temelleri üzerine inşa ettiği için önceki örneklerinden oldukça farklıdır; ahlaki aklın, savaşa karşı çıkıyor olması, barışı temin etmeyi ise ahlaki bir görev olarak sunması nedeniyle barışın ancak ahlaki ilerleme ile mümkün olacağını düşünmektedir (Karaosmanoğlu, 2015:6). Kant'ın idealizme temel oluşturan iyimserliğinin temeli ahlaki yasalara olan inancından kaynaklanmaktadır (Yalvaç, 2018:43). Kant, aklın koyduğu ahlaki yasalara koşulsuz buyruk '*categorical imperative*' adını vermekte (Yalvaç, 2018:46), bu yasaların uluslararası ahlakın temeli ve barışın teminatı olduğunu vurgulamaktadır. Koşulsuz buyruk; getirisini ya da sonucunu hesaba katmaksızın sadece ne yapmamız gerektiğini söylemektedir (Law, 2007:128). Ahlak yasalarına uymanın teminatı bu nedenle doğadadır. İnsanlar ve devletler, barışa ve özgürlüğe mecburdur, isteseler de istemeseler de karşı konulmaz şekilde doğa onları bunun için zorlayacaktır (Önal, 2010:127). Doğanın akışı ise Kant'a göre tesadüfü değildir, insan, akli ile bu akışı idrak edebilir ve yazgısal mekanizmayı anlayabilir (Ökten, 2005:429).

Kant, insanın zaman içinde mükemmelleşeceğine inanmakla birlikte, ahlaki ve pratik olanın güzel ve iyiye gidişte etkili olduğuna inanmaktadır (Ökten, 2005:422). Ebedi Barış ve ahlak ayrılmaz bir bütünü ifade eder. Siyasal hayatı, insanı mükemmelleştirmenin yolu olarak gören Kant, uluslararası barışın gerçekleşmesini ise bu mükemmelliğin en önemli koşulu olarak kabul eder, barış koşulsuz buyruk yani ahlaki bir görevdir (Yalvaç, 2015:32). O halde, asıl mesele Kant'ın ahlak felsefesinde düğümlenmekte, Ebedi Barış'ını anlamak için Kant'ın ahlak felsefesine daha da yakından bakmak gerekmektedir.

Kant'a göre, hukuk ve devlet, özgür ve eşit bireylerin ahlaki yasalara dayanan topluluğunu geliştirmek için daima bir arada olmalıdır (Ökten, 2001:93). İnsanın dışsal özgürlüğünü siyasal felsefesinde, içsel özgürlüğünü ise ahlak felsefesinde ve iç içe olduklarını kabul ederek incelemiş, siyasal değişimin gerçekleşmesinin ancak ahlaki özgürlükle mümkün olacağını ileri sürmüştür (Yalvaç, 2018:45). Ahlaki hayatı mükemmelleştirmenin yolu uluslararası barışın kurulmasını gerektirmektedir (Yalvaç, 2018:44). Uluslararası barışın sağlanması ise aklın rehberliğinde ahlaki bir yapıya kavuşmak ile mümkündür (Tosun, 2017:3). Görüldüğü gibi Kant, ahlak ve barışı bir sarmalın içinde yorumlamış, iki kavramın birbirine olan bağımlılığını gözler önüne sermiştir.

Kant'a göre, önemli olan ahlaki görevleri yerine getirme niyetimizdir, ahlaki olana ancak akıl yoluyla karar verebildiğimiz için aklın zorlaması ile ortaya çıkan ahlaki görevlerimiz mevcuttur, bir eylemin ahlaki olması ise, herkes tarafından benimsenebilir olmasını gerektirmektedir (Law, 2007:127-

128). Ahlak yasasını hiçbir dine ya da inanca dayandırmaması, doğrudan akıl ile açıklaması zaten Kant'ın düşüncelerinin evrensel uygulanabilirliğini sağlamaktadır (Dağ, 2010:228).

Diğer bir ifade ile, Kant, ahlakın 'a priori' yani salt aklın koşulsuz buyruğuna dayanması gerektiğini söyleyerek ona evrensellik katmaktadır (Şen, 2010:134). Bu doğrultuda barışa ulaşmadaki başarımız düşünce ve niyet olarak barışı ne kadar benimsediğimize, evrenselleştirdiğimize bağlıdır. Kant'a göre, insanların adalet ve barışı sağlama gibi ortak usçu amaçları vardır, bu amaçlara ulaşmak evrensel ahlak ilkelerini benimsemekten geçmektedir (Yalvaç, 2012:271).

Ebedi Barışı gerçekleştirme fikri ahlaki bir görev olarak benimsendiğinde, hukukun ilkelerini uygulama olanağı yoksa bile insan akılı tüm fırsatları kullanarak ona ulaşmaya çalışacaktır, ayrıca insan aklının gelişmesi hukukun ahlaksal ilkeye daha kolay uymasını sağlayacaktır (Karagöz Yeke, 2016:161-162). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, Kant sarmalı giderek büyümekte, barış için gerekli olan üç temel öğeyi bir arada kullanmaktadır: akıl, ahlak, hukuk.

Kant'ın pratik felsefesi; ahlaki, hukuki ve tarih felsefesini, ahlaki teolojii, antropolojiyi kapsar ve temelinde akıl teorisine dayanır (Kersting, 1997:75). İnsanın sadece kendi aklına itaat etmesi gerektiği vurgulanır. Bu vurgu önemlidir, çünkü ebedi barışa giden yolu akıl ve ahlakın, hukuk ve etiğin biraradlığında aşabileceğimiz gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kant'ın, bilginin merkezini nesneden özneye kaydırarak ve ahlaki yasaların temelini doğa ve tanrı yerine akla dayandırarak önemli bir devrim yaptığı kabul edilmektedir (Yalvaç, 2018:45). Akla evrensel yasalar yapma yetkisini vererek, nesnenin özneye zorunlu tabiiyetini açığa çıkararak, buyrukları verenin biz olduğumuzu öğretir (Karagöz Yeke, 2016:143). Bu nedenle ebedi barışa ulaşmak, insanın akla dayalı özgür eylemlerinin devlet tarafından yasalaştırılması ile mümkündür (Kart, 2010:239). Çünkü akıl, insanı ahlaki eyleme yönlendirdiği için savaşı yasaklarken, barışı en yüksek politik iyi olarak arzu etmekte, olanaklı görmektedir.

Kant'a göre, devleti göreve getiren akıldır, devlet hukuki zorunluluğunu akıldan almaktadır ve savaşın önlenmesi için akıl herkesin iradesine dayanan evrensel yasa koyucuyu göreve getirmelidir (Kersting, 1997:87-88). Burada Kant'ın -sözleşmeci filozofların yaptığı gibi- savaş durumundan barış durumuna geçişi hukuka dayandığı vurgulanmaktadır.

Barış haline ulaşılabilmesi için birey ve devletler özgür olmalı, özgürlük ise Cumhuriyet ile garanti altına alınmalıdır (Önal, 2010:125).

Kant'ın görüşlerini akıl ile temellendirmesi, eşitlik ve özgürlüğe yaptığı vurgusu da tesadüfi değildir. “Bilimi felsefi olarak temellendirme çalışması, eleştirel felsefesiyle insan aklının sınırlarını ortaya koyma yönündeki gayretleri, metafiziğe karşı aldığı tavır ve etik konusunda ortaya koyduğu düşünceleri” Kant'ın ‘Aydınlanma filozofu’ olarak anılmasında önemli rol oynamıştır (Yalçınöz, 2014:22). Kant ve aydınlanma arasında kurulan karşılıklı etkileşime bu şekilde dikkat çekmek, ebedi barış fikrinin ana hatlarının anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır. Çünkü; “Akıl bizi aydınlanmaya; aydınlanma ise ebedi barış ödevine ulaştıracak olandır.” (Kant, 1793; akt. Çörekçiöğlü, 2010:233).

2. Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Analizi

Barış fikrini gündemine alan en tanınmış filozoflardan biri olan Kant, en bilinen eseri Ebedi Barış ile adeta barışagiden yolda kılavuzluk etmektedir. Nitekim 21. yüzyılda hala barışın konu olduğu ve savunulduğu her yerde Kant'a ve eserine referans yapıldığı görülmektedir. Kant'ın Ebedi Barış eserinin felsefi bir deneme olarak vasıflandırılmasının Hirsch'e göre iki nedeni mevcuttur; eserin pratik hemen hayata geçebilecek bir proje olmayışı ve ayrıntılara yer vermeyip ancak diğer eserleri yardımı ile tamamlanacak bir 'taslak metin' olmasıdır (Hirsch, 1946:21). Bu sebeple, Kant'ın Ebedi Barış'ını anlayabilmek için önce bu idenin yer aldığı; “Dünya Vatandaşlığı Açısından Evrensel Bir Tarih Düşüncesi” (1784), “Ahlak Metafiziği \ Hukuk Öğretisi Bölümü” (1788), “Teori ve Pratik” (1793) gibi diğer eserlerinde Kant'ın ileri sürdüğü fikirlere kısaca yer vermek gerekmektedir.

Ebedi Barış hakkındaki düşüncelerine ilk olarak “Dünya Vatandaşlığı Açısından Evrensel Bir Tarih Düşüncesi” adlı eserinde yer vermiştir (Yalvaç, 2018:41). Kant bu eserinde önce doğa ve insan arasındaki karşı konulmaz ilişkiyi gözler önüne sermekte, ardından doğanın insana verdikleri ile onu nasıl bir amaca –yurttaşlar topluluğuna- sürüklediğini şu sözlerle açıklamaktadır: “O halde, doğanın insanlığın önüne koyduğu en üstün görev, dışsal yasalar altındaki özgürlüğün, karşı konmaz bir güçle olabildiğince birleştirildiği bir toplum düzeni kurulması, tam adaletli bir yurttaşlar anayasasının yapılmasıdır” (Kant, 1784a:11).

İnsanlar ve uluslar, her biri kendi yolunda ve birbirlerine karşı bir amaç güderken, doğanın gizli hedefine doğru farkında olmadan ilerler; içerde yurttaşlar anayasasının düzenlenmesi, dışarıda ortak dış anlaşmalar ve hukuk

düzeniyle, bir uluslar topluluğunu andıran, otomat gibi işleyebilen bir toplum yaratılar (Kant, 1784a:17). Bu husus, Ebedi Barış metninde barışın teminatını doğada bulduğunu açıkladığı bölümle örtüşmektedir. Ancak içeride bir anayasanın yapılması, devletin dış ilişkilerinden bağımsız değildir, başka devletlerle ilişkisinin de yasal ve ilkeli olması gerekmektedir (Kant, 1784a:14). Burada Kant'ın iç politika- dış politika arasındaki ilişkiye dikkat çekiyor olması ayrıca önemlidir.

İnsanda birey olarak yaşama, her şeye kendi isteğine göre yön verme eğilimi olduğu gibi, toplumsallaşma eğilimi de vardır çünkü toplum içinde yeteneklerini geliştirebileceğinin farkındadır (Kant, 1784a:8). Aynı şekilde insanlar devletlerarası düşmanlığın getirdiği kötülüklerin de farkında olduklarından, güvenlik için bir denge kurmak ve bu dengeyi dünya yurttaşlığı ile güçlendirmek zorunda kalırlar (Kant, 1784a:19). Kant bu eserinde doğrudan barış fikrinden söz etmemiş, ancak dünya yurttaşlığı, yurttaşlar anayasası, halklar federasyonu gibi kavramlardan söz ederek Ebedi Barış metninde sunduğu koşulların temelini atmıştır.

“Teori ve Pratik” adlı eserinde Kant, teorinin ahlak (insanın mutluluğu), politika (devletin refahı) ve kosmopolitan (bütün olarak insan soyunun refahı) alanlarında pratik ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:21). Devletler hukuku alanında teorinin pratik ile olan ilişkisini ele aldığı ikinci kısımda; Cumhuriyet ve özelliklerini detaylı şekilde tasvir etmektedir. Konumuz ile daha alakalı olan halkların hukuku bakımından teori pratik ilişkisini ise; evrensel insanseverlik bakış açısından hareketle yorumlamaktadır. Kant bu bölüme “İnsan doğası soyumuzun daima daha iyiye doğru ilerlediğini gösteren; geçmişteki ve şimdiki kötülüklerin güzel bir gelecekte yok olacağına işaret eden özellikler barındırır mı?” sorusu ile başlar (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:50). Kant zaman zaman duraksasa ya da kesintiye uğrasa da insan soyunun amacının ilerleme olduğunu, aksi kanıtlanmadığı sürece bu yönde çaba göstermenin bir görev olduğunu ifade etmekte, ayrıca yozlaşma yönündeki şikâyetlerin belki de yüksek seviyeye ulaşmanın verdiği ileriye görme yetisinden kaynaklanabileceğini vurgulamaktadır.

İnsanlar her yere yayılmış olan şiddet nedeniyle nasıl sivil anayasa yapmaya mecbur kaldı ise, devletler de savaşın getirdiği çaresizlik sonucunda kozmopolitan bir anayasada uzlaşmak zorunda kalırlar, ancak bu durum bir despotizmle sonuçlanacak ise kozmopolitan cumhuriyeti değil, ortak olarak kabul edilmiş haklar hukuku altında federasyon kurmaları gerekir (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:53-54). Kant Ebedi Barış eserinde detaylı olarak göreceğimiz; devletlerarası rekabet, sürekli ordu ve borçlanma konusuna ilk

olarak burada yer vermiştir. Hiçbir devlet diğer bir devlete bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda güvenemeyeceği için, tek tek her devletin uyacağı baskıcı bir hukuk durumunu kurmak zorundadır (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:55). Kant, hukuk ilkesinden hareket eden teoriye güvendiğini, bu teorinin bize federasyon kurma ödevi verdiğini, bu görevi gerçekleştirme gücümüzün olduğunu varsaymamız gerektiğini vurgular (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:56).

Kant'ın makalesini bitirdiği son söz Ebedi Barışı'nı dayandırdığı felsefeyi özetler niteliktedir (Kant, 1793; akt. Çörekçioğlu, 2010:56):

Bu nedenle insan doğasını, pratikte ahlaksal aklın zafer kazanmasına engel teşkil edecek kadar kötünün içine gömülmüş bir şey olarak göremem ve görmeyeceğim; bütün başarısız teşebbüslerine rağmen insanın sevmeye layık olduğunu düşünüyorum. O halde kozmopolitan düzlemde de bize şunu iddia etmek düşer: Akılsal temeller üzerinde teoride geçerli olan şey, pratikte de geçerlidir.

Kant 1795 yılında kaleme aldığı “Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme” adlı eserinin ilk bölümünde; devletlerarasında ebedi barışı tesis etmenin ön koşulu olan altı maddeden, ikinci bölümde ise ebedi barışı tesis edecek üç nihai maddeden bahsetmektedir. Ayrıca eser; ebedi barışın teminatını, ebedi barışın gizli maddesini ve ebedi barış konusunda ahlakla politika arasındaki zıtlığı ele aldığı eklerden oluşmaktadır.

Kant'ın ebedi barışı tesis etmek için gerekli gördüğü ön koşullar şu şekildedir (Abadan& Meray, 1960):

1. İçinde gizlenmiş yeni bir harp vesilesi bulunan hiçbir antlaşma, bir barış antlaşması sayılamaz.

Kant'a göre eğer bir antlaşmanın içinde yeni bir savaşa neden olabilecek amaçlar var ise bu ancak silah bırakımı antlaşmasıdır ve bir barış antlaşması değildir. Barış antlaşmasının tüm savaş nedenlerini ortadan kaldırması, hiçbir gizli maddeye yer vermemesi gerekmektedir (Abadan & Meray, 1960:9).

2. İster küçük ister büyük olsun, hiçbir bağımsız devlet, diğer herhangi bir devletin hâkimiyeti altına *tevarüs, mübadele, alım-satım veya hibe yollarıyla asla geçmemelidir.*

Kant, Devletlerin insan topluluğu olduğundan yola çıkarak, kendisi hakkındaki kararı kendisinin vermesi gerektiğini, katiyen eşya gibi kullanılamayacağını ve tıpkı bir ağaç gövdesi gibi kendine has kökleri

olduğunun bilinmesini ister (Abadan & Meray, 1960:10). Ayrıca devlette bir düşmana karşı kullanılmak üzere askerlerine eşya muamelesi yaparak başka devletin emrine vermemelidir.

3. Daimî ordular zamanla ortadan tamamıyla kalkmalıdır.

Kant'a göre, daimî ordular her an harekete hazır olmalarından dolayı diğer devletlerin gözünü korkutur ve silahlanma yarışının başlamasına neden olur. Bu rekabet durumu savaştan daha külfetli olup, bir süre sonra devletleri savaşa girmeye mecbur bırakır. Devletlerin sürekli silah gücünü artırma isteği, sürekli bir savaş tehdidinin var olmasına sebebiyet vermekte böylece daimî orduların niçin ortadan kaldırılması gerektiğinin mantığı ortaya konulmaktadır. Kant böylece daimî orduların barışı korumak için değil, savaş başlatmak için olduğunu ima etmektedir (Ökten, 2001:122). Ayrıca Kant insanlara ölmek ve öldürmek için ücret ödemenin insan hakları ile bağdaşmadığını vurgulamaktadır (Abadan & Meray, 1960:11).

4. Devlet, dış menfaatlerini desteklemek için borçlanmalara girişmemelidir.

Kant, memleket ekonomisi yararına borçlanmaya girişmenin herhangi bir sorun teşkil etmediğini ancak, tüccar bir milletin ustaca icadı olan kredi sisteminin böyle olmadığını, bunun milli iflasa ve savaşa neden olacağını belirtmiştir (Abadan & Meray, 1960:11). Bu durumu devletler güc politikasının bir aracı taktik ve strateji olarak kullanmaktadır (Ökten, 2001:128). Bir devletin diğeri üzerinde siyasî nüfuz elde etmesi ve hazinesini zenginleştirmesi savaş açma kolaylığı sağlayacaktır.

5. Hiçbir devlet, diğeri bir devletin esas teşkilatına veya hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır.

Kısaca “iç işlerine karışmama” olarak nitelendirilebilecek bu madde ile Kant, kendi iç dertleriyle uğraşan bir milletin iç işlerine karışılmaması gerektiğini vurgularken, bir devlet iç anlaşmazlık yüzünden ikiye ayrılmışsa, her biri devletin üzerinde hak iddia ediyorsa, yardımda bulunmak iç işlerine karışmak anlamına gelmemektedir (Abadan & Meray, 1960:12). Kant devletlere “müdahale yasağı” getirirken zora dayalı olanlarla sınırlamıştır (Ökten, 2001:134).

6. Hiçbir devlet, harpte, ileride barış akdedileceği zaman, devletlerin birbirlerine karşılıklı güven duymalarını imkânsız kılacak yollara başvurmamalıdır; bu yollardan örnekler şunlardır: düşman ülkesinde

katiller, zehirleyiciler kullanmak, kapitülasyonlara aykırı hareket etmek, düşman tebaasını kendi devletine karşı ihanete kışkırtmak vs.

Kant bu madde ile savaşın niteliğini, sınırlarını, ahlaki duruşunu, savaş sonrası barışın mümkün olması için savaş içinde dikkat edilmesi gerekenleri incelemektedir (Ökten, 2001:137). Kant, devletlerin harp içinde bile uyması gereken kurallar olduğundan, düşmanın güvenini tamamen yok edilmemesi gereğinden, böyle olmadığı takdirde barışın imkânsızlaşacağından söz etmektedir. “Savaş sırasında yasalar susar” düsturunun devletlerarası hukukta yeri yoktur ve savaş sırasında bile hukuk korunmalıdır ve devletlerarasında ast- üst olmadığından, Kant imha, cezalandırma ve boyun eğdirme savaşını açıkça reddetmektedir (Ökten, 2001:137).

Kant bu maddelerden 1, 5 ve 6. Maddenin derhal uyulması gereken, 2, 3 ve 4. Maddenin ise duruma ve şartlara göre sübjektif takdire elverişli geniş kanunlar olduğunu belirtmiştir (Abadan & Meray, 1960:14).

Kant doğa halinin her an patlayabilecek bir savaş hali olduğunu, ancak hukuki bir düzen kurularak güvenliğin ve barışın temin edilebileceğini belirtmektedir (Abadan & Meray, 1960:14). Kant'a göre; barışın sağlanması için bireylerin ve devletlerin üçlü hukuk şemsiyesi altına girmesi gerekmektedir (Ökten, 2001:152). Kant, hiçbir zaman bir dünya devleti önermemiş, iç hukuk, uluslararası hukuk ve kozmopolit hukuk düzeninin birbirinin tamamlayıcısı olduğu barış birliğini önermiştir (Yalvaç, 2018:51).

Kant, nihai maddelerde ise şunlara yer verir (Abadan & Meray, 1960);

1. Her devletin esas teşkilatı cumhuriyetçi olmalıdır.

Toplum sözleşmesi fikrinden doğan, cumhuriyetçi esas teşkilat bir milletin kanunlarına temel olmalıdır ve hürriyet, bağlılık, eşitlik prensiplerine dayanan tek düzendir (Abadan & Meray, 1960:18). Bu düzenin ebedi barışa varma vaadinde bulunmasının temelinde yatan mantık savaş ilanının vatandaş onayını gerektirmesidir. Savaşın yıkımını ve zararlarını gören insanların savaştan yana tavır alması zor iken, cumhuriyetçi olmayan esas teşkilatta ise savaş ilanı en kolay iştir (Abadan ve Meray, 1960:20).

Kant, cumhuriyetçi esas teşkilatın demokrasi ile karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir; demokrasiyi iktidardaki şahıslar bakımından hükümlerlik şekilleri sınıfına koyarak halk iktidarı olarak tanımlarken, cumhuriyeti halkın idare ediliş tarzı bakımından hükümet şekilleri sınıfında, hükümetin yasama kuvvetinden ayrı olması olarak tanımlamıştır (Abadan ve Meray, 1960:20).

Kersting'a göre (1997:98) Cumhuriyet kavramı ile Kant; parlamenter demokrasi, temsili halk sistemi ve güçler ayrımını kastetmektedir. Kant'ın bu madde ile, dış politika yani devlet davranışı ve ülkenin yönetim şekli arasında bağlantı kurması da onun iç politika ile dış politika arasında etkileşimi kabul ettiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir (Özpek, 2016:39).

2. Devletler hukuku hür devletlerden kurulu bir federasyona dayanmalıdır.

Kanunlardan yoksun yaşayan devletler tehdit yaratır, bu nedenle her biri kendi güvenliğini teminat altına almak için herkesin haklarını sağlayacak şekilde bir esas teşkilat kurmayı arzular ve böylece milletler federasyonu kurulur (Abadan ve Meray, 1960:22). Ancak bu federasyon tek ve aynı devlet olma anlamında değil, kendi sayıları kadar tek tek devletler meydana getirir, bir millet içinde erimeyen milletlerin karşılıklı haklarıdır (Abadan ve Meray, 1960:22).

Barış antlaşması bir savaşı sona erdirse de yeni bir savaşın çıkışına neden olacak bahaneleri engellemez, oysa akıl, harbi bir hukuki yol olarak kullanmayı şiddetle reddeder ve tüm savaşları sona erdirecek bir barış ittifakı önerir (Abadan ve Meray, 1960:24). Bu ittifak ile amaç; herhangi bir devlet üzerinde hükümlanlık kurmak değil, her devletin hürriyetini teminat altına almak, bütün devletlere zamanla yayılacak bir federalizm fikrini gerçek hale getirmektir (Abadan ve Meray, 1960:25). Kant'ın felsefesinde devletlerin uluslararası hukuk sistemi içinde yer alması, saldırgan dış politika izlemelerine engel olacaktır (Özpek, 2016:39).

3. Dünya vatandaşlığı hukuku, evrensel bir misafirlik şartları ile sınırlandırılmalıdır.

Kant, misafirlikten bahsederken insanseverlik olarak bir duruşa değil hukuka dayanmaktadır, yani aklın zaruri bir şartı olarak kabul etmektedir (Ökten, 2001:179). Yabancı memlekette gelenlere karşı misafirlik ve yabancı memleketteki insanlara karşı misafirlik ve dünya vatandaşlığı hakkı olarak ikiye ayırmaktadır (Ökten, 2001:179). Kant, misafirliği her yabancının geldiği memlekette düşmanca muamele görmemesi hakkı olarak tanımlamıştır (Abadan ve Meray, 1960:26). Kant, böylece dünya vatandaşlığı anlayışının hukuksal zeminini ortaya koymuştur (Tosun, 2017:9).

İnsanlar dünyanın ortak sahipleri olarak; ziyaret hakkına ve birbirlerinin toplumlarına kabul edilmeyi isteme hakkına sahiptirler, ancak yabancının hayatını tehlikeye atmama şartı ile ülkeye girmemesi istenebilir

(Abadan ve Meray, 1960:26). Dünya vatandaşlığı insanlar arasında çok kültürlülüğün, dillerin vs. yok olması anlamında değil, dünyanın tamamından her bireyin yararlanma hakkı olduğu anlamında kullanılmaktadır. Kant'a göre, konukseverlik sınırsız misafirlik hakkı değildir; ziyaret hakkıdır ve devletlerarası ilişkilerde hasımlık yerine konukseverlik olmalıdır (Yeşilçayır, 2016:85).

Kant eserinin birinci ek bölümünde ebedi barışın teminatının tabiat olduğunu çünkü tüm anlaşmazlıklara rağmen tabiatın gayesinin uyum yaratmak olduğunu açıklamaktadır (Abadan ve Meray, 1960:29-35). Kant ebedi barışın teminatı olarak doğaya güvenmesi ile aslında geleceğe umutla bakabilmek için gereken motivasyonu sağlamıştır. “Biz bir doğa planı var sayarsak, daha büyük umutlar için dayanak buluruz. Çünkü böyle bir plan geleceğe güvenli bir bakış sağlar.” (Kant, 1784:27).

Kant ikinci ek bölümünde ise; ebedi barışın gizli maddesini açıklar: “Harp için silahlanmış devletler, ebedi barışı mümkün kılacak şartlar hakkında filozofların düsturlarını göz önünde tutmalıdırlar” (Abadan ve Meray, 1960:36). Bu madde devletin otoritesini küçümsemek olarak görülse bile akıllıca bir davranıştır, çünkü bu iyi bir hükümet idaresinin başlıca şartıdır, ancak filozofların da hakikate hizmet etmeleri gerekmektedir (Abadan ve Meray, 1960:37).

Kant eserinin birinci ekleme bölümünde, ahlak ile politika arasındaki zıtlığa, ikinci bölümünde ise kamu hukuku temelinde ahlak ve politikanın uyumuna dikkat çekerek eserini tamamlamaktadır. Özet bir ifade ile Kant, diplomasinin ve siyasetin ahlaktan yoksun olmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Serin, 2010:131). Teoride mümkün olanın pratikte uygulanmasının aynı derece kolay olmayacağını farkında olan Kant, yine de ebedi barış için çaba sarf etmemiz gerektiğini, bunun bir görev olduğunu ortaya koymaktadır (Kersting, 1997:101).

Kant'ın ebedi barış ideali dünya yurttaşlarının haklarına dayalı kozmopolit hukuk idesidir ve savaşı tamamen ortadan kaldıran bir düzenin olanaklarını geliştirmektedir (Habermas, 2005:381). Diğer bir ifade ile, halkın rızasına dayanan hukuk durumuna geçiş ile şiddet devre dışı bırakılır, devlet içinde ve devletler arasında oluşturulacak adil düzen birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği için, uluslararası alanda da benzer şekilde devletlerarası ilişkilerin hukuki hal almasını sağlamak önemli bir hedef haline gelmelidir (Kersting, 1997:99).

Kant, felsefeye yeni bir kavram olarak barışı sunmuş, üstelik sadece Avrupa'ya yönelik olmayan tüm dünyayı kucaklayan bir felsefe olarak

sunmuştur, çünkü Kant'ın felsefesinde ötekinin hesaba katılması diyaloga girilmesi önem arz etmektedir (Karagöz Yeke, 2016:144-145). Kant bu sayede Ebedi Barışı ile insan onuruna yakışır şekilde tüm insanlığı kucaklayan kozmopolit insan varlığının mutluluğunu tesis eden bir düzenin olanaklılığını da ortaya koymaktadır (Karagöz Yeke, 2016:159).

Kant'ın, yukarıda yer verilen bu maddeler ile, devletlerin yönetim şekline, dünya vatandaşlığı hakkına kadar geniş bir yelpazede fikirlerini ortaya koymuş olması, hala önemli bir başvuru kaynağı olmasında etkili olmuştur. Kant'ın eseri uluslararası ahlaki ilkeleri ortaya koyduğu bir 'program' ya da model anlama taslağı olarak kabul edilebilir (Bozkurt, 2007: 503). Çalışmanın son bölümünde Kant'ın Ebedi Barış'ında öne sürdüğü bu iddiaların çağdaş Uluslararası İlişkiler disiplinine yansımaları irdelenecektir.

3. Kant'ın Uluslararası İlişkiler Disiplinine Yansımaları

Uluslararası İlişkiler disiplin olarak gelişmeye başladığından beri klasik filozofların düşüncelerinden etkilenmektedir. Karaosmanoğlu'na göre filozofların düşüncelerinden disiplinde üç farklı şekilde yararlanılmaktadır (Karaosmanoğlu, 2015:3):

- 1) Klasiklerin ilham kaynağı olarak benimsenmesi; Liberalizmin Kant'a dayandırılması gibi,
- 2) Günümüzdeki oluşumları açıklamak ya da onlara gerekçe hazırlamak için kullanılması; Kant'ın felsefesinin Demokratik Barış Teorisini ya da askerî müdahaleleri meşrulaştırmak için kullanılması gibi,
- 3) Teorik ve siyasî tartışmaları tanımlamak için kullanılması; Kant'ın liberal olarak, Hobbes'un realist olarak sınıflandırılması gibi.

Çalışmanın bu bölümünde Kant'ın düşüncelerinin Uluslararası İlişkilerde nasıl ele alındığı, Uluslararası İlişkiler teorilerinin düşünsel alt yapısına nasıl katkıda bulunduğu, anlamlandırıldığı, yorumlandığı, hangi çalışmalara kaynaklık ettiği, ne tür eleştirilere maruz kaldığı ele alınacaktır.

Kant'ın düşüncelerinin Uluslararası İlişkiler disiplinde en çok etki gösterdiği alanların başında Uluslararası İlişkiler teorileri gelmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, savaşın yıkımının ve ağır sonuçlarının görülmesi, bir daha bu acının yaşanmaması için, barışın tesis edilmesi arzusu ile idealizm ekseninde gelişmeye başlamıştır. İdealizm ile beraber barış fikri etrafında yoğunlaşan çalışmalar her ne kadar 'ütopyacı' olarak nitelendirilseler de disiplinde demokrasinin ve

açık diplomasiinin benimsenmesi, uluslararası hukukun geliştirilmesi ve uluslararası kurumların kurulmasında etkili olmuşlardır (Eralp, 2010:61,62).

Barışı, iş birliğini, uluslararası hukuku, uluslararası kurum ve normları, istikrar ve düzeni temel alan ideal bir durum tasvir eden İdealizmin-Liberalizmin düşünsel köklerinin dayandığı en önemli düşünürlerden biri Kant'tır. Teori özünde üç Kantçı değer tarafından şekillendirilmektedir. Teorinin temelini oluşturan bu üç Kantçı etki; demokrasilerin demokrasilerle savaşmaktan kaçınacağı, ekonomik ilişkilerin barışı koruma dürtüsü yaratacağı, uluslararası örgütlerin kalıcı barışı savunmada önemli rol üstleneceği şeklinde tanımlanmıştır (Russett, 2016:115). Russett vd. Kant'ın öngörüsü ile uyumlu şekilde dünyada büyük çatışmaları azaltan bu üç etkinin istatistikî bir teknik kullanarak analizini yapmışlar ve ulaşılan verilerin Kant'ın öngörülerini desteklediğini tespit etmişlerdir (Russett, 2016:118,119).

Kant'ın fikirlerinin sadece teoride etkili olmakla sınırlı kalmadığını gösteren bir diğer örnekte, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un yayınladığı 14 ilke ve Milletler Cemiyetinin kurulması ile somutlaşmıştır. Wilson, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine az bir süre kala ABD Kongresi'ne yaptığı ünlü konuşmasında tüm dünya uluslarının çıkarını ve dünya barışını temel alan 14 ilkesini açıklamıştır (Türkmen, 2018:69). Kant'ın Ebedi Barış metni ile benzerlikler taşır şekilde Wilson; gizli yanı olmayan açık, şeffaf barış anlaşmalarının iyi niyetle yapılması gerektiğini, ekonomik engellerin kaldırılarak ticaret eşitliğinin sağlanmasını, silahlanmanın asgari düzeye indirilmesini, işgal topraklarından çekilmesini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığı gözeterek sadece Avrupa'yı değil bütün devletleri kapsayan bir birlik oluşturulmasını önermiştir. Kant'tan en önemli farkı ise; uluslararası bir ordu kurulması gerektiğine olan inancıdır (Ökten, 2001:229).

Wilson barışa dayalı dünya düzenine yönelik fikrini, diplomasiinin ve müzakere mantığının hâkim olacağı Milletler Cemiyeti ile gerçekleştirmek istemiştir. Ancak 1919'da ilk uluslararası kuruluş olarak kurulan örgüt; İkinci Dünya Savaşına götüren nedenlere ve savaşın başlamasına engel olamadığı için başarılı olamamıştır (Türkmen, 2018:75). Ancak Kant'a dayanan Wilson'un fikirleri 'Wilsonculuk' olarak anılan bir akım başlatmış ve temel bileşenleri hem uluslararası siyasette hem de ABD siyasetinde dönem dönem etkili olmuştur (Türkmen, 2018: 80).

Kant'ın fikirleri sadece siyasî liberalizm için değil, ekonomik bağımlılığın barış getireceğine inanan ekonomik liberaller içinde önemli temel oluşturmuştur. Çünkü Kant'ın ebedi barışı sağlamada kullandığı araçlardan biri de serbest ticaretin gelişmesidir. Kant'ın barışa giden yolda

benimsediği hatta ebedi barışın teminatını veren, tabiatın kullandığı en önemli araçlardan biri olarak sunduğu ‘ticaret zihniyetinin’ savaşı önleme konusunda üstlendiği rol oldukça önemlidir. Ticari ilişkileri gelişen devletlerin savaş yapmayacağı öngörüsü üzerinde şekillenmektedir. Diğer bir ifade ile ticaretin savaşı önleme gücü tamamen rasyonel kar- zarar hesabına dayanmakta, ticaretin karı devletleri cezbederken, savaşın yıkıcı etkileri devletleri ticareti devam ettirecek barış düzenini kurmaya teşvik edecektir. Kant’ın ticaret ve barış arasında kurduğu bu ilinti, Richard Cobden’in serbest ticaretin ortak çıkarlar yaratarak ve tarafların birbirini tanımalarını sağlayarak savaşları önleyeceğini öne sürdüğü ticari liberalizm tezine ilham kaynağı olmuştur (Yanık, 2015:37).

Hatta devletlerarasında sivil ilişkilerin gelişmesine ve bu ilişkileri destekleyici kurumların kurulmasına vurgu yaparak kısacası ticari ilişkileri kullanarak devletleri barışa mecbur kılan Kant’ın, bağımlılık kuramının ilk temsilcisi olabileceği ifade etmiştir (Bağçe, 2003:111). Ancak, Kant’ın ekonomik ilişkileri düzenleyen ortamın barışı da getireceğine olan inancı, genellikle emperyalizm üzerinden eleştirilmiş ve devletlerin ekonomik ilişkileri kendi çıkarları için kullandıkları, bu durumun sömürüye dayalı yıkıcı sonuçları olduğu gibi birçok savaşın da altında yatan neden olduğu dile getirilmektedir.

Uluslararası İlişkiler teorilerinde Kant’ın iz düşümleri sadece idealizm, liberalizm ile sınırlı kalmamıştır. İngiliz toplumu ve sosyal inşacı yaklaşım içinde de sıklıkla Kant’a referans verilmekte, düşünsel köklerinin Kant gibi klasik düşünürlerle dayandığı vurgulanmaktadır.

Uluslararası İlişkiler Teorileri içinde İngiliz Okulu yaklaşımının önde gelen temsilcilerinden olan Martin Wight’ın ölümünden sonra öğrencileri tarafından ders notlarından oluşturulan “Uluslararası Teori: Üç Gelenek” adlı eserde Realizm, Devrimcilik ve Rasyonalizm olmak üzere üç gelenekten söz edilmektedir (Gözen, 2017:229). Konumuz açısından önemli olan kısmı, ‘devrimcilik’ olarak adlandırılan geleneğin Kant’a dayandırılmasıdır. Bu gelenek en temelde etik kuralların evrenselliğini ve insana odaklanan küresel bir birlikteliği konu edinmekte, yapı olarak merkezine bireyi alan dünya toplumu ile özdeşleştirilmektedir (Gözen, 2017:229-234). Bu geleneğe göre, egemen devletler ahlaki ve kültürel bir bütün oluşturmaktadır (Yalvaç, 2015:32).

Eralp ise; İngilizce literatürde ‘revolutionism’ olarak geçen terimin, Türkçe’ye ‘devrimcilik’ olarak çevrilse de bunun yerine ‘Radikalizm’ sözcüğünün kullanılmasının uluslararası ilişkilerdeki anlamını daha iyi

yansıttığını vurgulamış, uluslararası ilişkilerin kaynağını insanda gören ve bir gün ortak bir topluluk altında birleşerek savaş halinden uzaklaşılacağını varsayan bu yaklaşımın en önemli temsilcisinin Kant olduğunu ifade etmiştir (Eralp, 2010:51).

Devletlerin ortak paydalar altında beraber hareket edeceği 'uluslararası toplumu' barışın koşulu olarak benimseyen İngiliz Okulu'nun en önemli temsilcilerinden T. Nardin ise, devlet ve toplumlar arası ilişkileri etik ve adalet kavramına dayandırarak, adalet fikrini evrensel ahlak ve ödev anlayışı ile şekillendirerek Kant'ın düşüncelerinden etkilendiğini ortaya koymuştur (Akkan ve Eken, 2018:664-666).

Sosyal İnşacı teorinin en bilinen teorisyenlerinden biri olan A. Wendt de ana akım teorilerin aksine uluslararası sistemde anarşinin verili olmadığını, inşa edildiğini ve tek bir anarşi mantığının olmadığını vurgularken, ben ve öteki üzerinden tespit ettiği üç farklı anarşi mantığı tanımlamıştır: düşmanlık üzerinden şekillenen Hobbesçu mantık, rekabet üzerinden şekillenen Lockeçu mantık ve dostlukluk üzerinden şekillenen Kantçı mantık. Wendt, Kantçı mantığı çoğulcu güvenlik toplulukları ve kollektif güvenlik ile özdeşleştirilen eğilimler ürettiğini, bu normları devletlerin içselleştirdiğini, birbirlerinin barışçı davranış ve niyetlerinden emin oldukları varsayımı üzerine kurmuş, ayrıca son üç yüz yıldır hâkim olan Lockeçu kültürün yarattığı şiddet ve rekabetçi mantığın Kantçı kültüre ilerlemede teşvik yaratacağını savunmuştur (Wendt, 1999:367,381). Ancak Kant'ın vurguladığı gibi Cumhuriyetçi devletlerin barış için tek yol olup olmadığını bilmediğini ifade etmiştir (Wendt, 1999:365).

Görüldüğü üzere Kant ve onun barışa dair fikirleri genellikle iyi olan ve ulaşılması hedeflenen ile özdeşleştirilerek verilmektedir. Zaten Kant'ın siyaset kuramına en büyük katkısı ahlakın yükümlülük ve sorumluluk alanını genişletmesi olarak görülmüştür (Yalvaç, 2018:48). Bu nedenle, Kant'ın ahlak felsefesinin de uluslararası ilişkilere önemli iz düşümleri olmuştur. Özellikle Uluslararası İlişkilerde normatif teorinin temellenmesinde ve geliştirilmesinde de etkili olmuştur.

Normatif teori; birey, toplum, devlet ilişkilerini etik ve ahlaki olanla temellendirerek, ne yapılması gerektiğine odaklanır, normları bu ilişkilerin kuralları olarak benimser. Uluslararası ilişkilerin de ahlak temelinde ele alınmasını savunan teorinin şekillenmesinde en etkili olmuş isimlerden biri, ahlak felsefesi ile Kant'tır. Normları, ahlakı, etiği ön plana çıkartan bir yaklaşımın dışlayıcı olması ya da evrensel olmaması düşünülemez, bu nedenle normatif teorinin benimsediği değerler herkes için geçerlidir. Nihai olarak,

Kant'ın Ebedi Barışı'nı dayandırdığı evrensel hukuku mümkün kılan kozmopolitan dünya topluluğu fikri, normatif teorinin kozmopolitan ahlak anlayışı ile ilintilidir (Dağı, 2010:194). 1960'lı yıllardan itibaren nükleer silahlar, çevre kirliliği, refahın kutuplaşması, insan hakları ihlalleri gibi temel küresel sorunlar küresel çözümü ve dolayısıyla ahlaki bir kozmopolitan bakışı gerektirmiştir (Dağı, 2010:202,203).

Bu gereksinime rağmen hala Uluslararası İlişkilerde devleti, devlet çıkarlarını ve gücü temel alan rasyonel teorilerin hâkim olduğu bilinen bir gerçektir. Kant da Uluslararası İlişkiler teorileri içinde yukarıda yer verdiğimiz idealizm, liberalizm, İngiliz okulu, sosyal inşacılık ve normatif teori ile anılsa da eserindeki realist unsurlar ve tespitlerde gözden kaçmamaktadır. Kant'ın realist teoriye en çok yaklaştığı noktalardan birini doğa durumunun - tam bir savaş durumu olmasa bile - her an savaşın patlayabileceği bir hal olarak tasvir etmesidir. Realist teori ile yaklaştığı bir diğer nokta ise, bir federasyon ve milletler hukuku önermesine rağmen tek tek hür ulus devletlerin varlığının korumasına yaptığı vurgudur.

Russett de Liberal-kurumsalci yaklaşımın Kant ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamış, ancak Kant'ı realizme karşıt olarak sunmanın bir hata olduğunu altını çizmiştir. Çünkü Kant, cumhuriyetçi anayasalara sahip devletlere, ticarete ve hukukun üstünlüğüne dayanan uluslararası sistemin barışı destekleyeceğini ortaya koyduğu gibi, konfederasyon kurulana kadar Hobbes'un uluslararası alandaki çatışmaya dair yaklaşımını kabul ederek, devletlerin ölçülü davranmasını istemektedir (Russett, 2016:108). Ebedi Barış eserinin bir yandan devletlerin egemenliğini korumaya bir yandan da dünya vatandaşlığını kurmaya yönelik fikirler sunması gibi kendi içinde çelişkiler barındırıyor olması yorumlanmasını da zorlaştırmaktadır (Yalvaç, 2018:40). Franke ise, haklı bir tespitte bulunarak Kant'ın idealist kurama yerleştirilmesine karşı çıkmış, idealizmi ve realizmi aşan görüşleri olduğunu vurgulamıştır (Yalvaç,2012:269).

Kant'ın fikirlerinin önemli bir esin kaynağı olduğu bir diğer teori ise; M. Doyle'un Demokratik Barış teorisidir. Günümüzde Kant'ın önemli temsilcilerinden biri olan Doyle, barışın mümkün olduğunu kanıtlamak için ortaya koyduğu çalışmalarında sıklıkla Kant'a referans yapmış ve onun yaklaşımı benimseyerek barışın sağlanabileceğini ileri sürmüştür (Akgül ve Turan, 2018:422-427). Kant'ın popülaritesini arttıran teorisi, demokrasilerin birbirleriyle savaşmayacağı tezine dayanmaktadır. Barış Birliği fikri ile, Liberal ve demokratik değerlere dayanan cumhuriyetlerin işbirliği ile evrensel barışı kuracağını vurgular (Akgül ve Turan, 2018:424-426). Teorinin iki şekilde temellendirildiğini görüyoruz; ilki benimsenen normların gereği olarak

şiddet, çatışma gereksiz ve etik dışı kabul edilir, ikinci neden ise; demokratik liderlerin savaş başlatması durumunda savaşın bedelini ödeyen halk tarafından koltuktan indirilmesi riskini taşımasıdır (Russett, 2016:116).

Her ne kadar Kant eserinde demokrasi ve cumhuriyet arasındaki ayrıma dikkat çekse ve barış için cumhuriyetçi esas teşkilatların kurulmasını şart koşsa da, bugün hâkim söylemde Kant demokrasi ile birlikte anılmaktadır. Ancak, Beate John, T. Barkawi, M. Laffey ve Macmillan gibi Demokratik Barış Teorisi'nin Kant'a dayandırılmasına karşı çıkan isimler olmuş, özellikle de bu teorinin emperyalizmi desteklemesi nedeniyle Kant'ın felsefesine aykırı olduğunu, Kant'ta olmayan bir dışlama yarattığını dile getirmişlerdir (Yalvaç, 2018:54). Ayrıca demokratik olmayan rejimlere 'demokrasi götürmek' adına ve müdahalede bulunmak için - ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalesinde olduğu gibi- kullanılabilmesine dikkat çekilmiştir. Kant'ın eserinin yanlış yorumlanmasının en çarpıcı örneklerinden biri emperyalist müdahalelerin meşrulaştırılması için kullanılmasıdır (Yalvaç, 2018:40). Benzer şekilde Kant'a atıfla temellendirilen 'insani müdahale' kavramı da bazen amacının dışında ya silahlı müdahalede bulunmak için bir fırsat olarak kullanılmakta ya da müdahaleye zemin hazırlamak ve meşrulaştırmak için kasten insani müdahale gerektirecek ortam yaratılmaktadır.

Habermas ise, Kant'ın uluslar federasyonunun devletlerin çıkarına olduğu fikrini; cumhuriyetçilerin barışıl doğasına, dünya ticaretinin ortaklık bağları yaratmasına ve politik toplumsal alanın işleyişine dayandığını, ancak bunu yaparken artık geçerli olmayan 18. Yüzyılın sonlarında deneyimlediği koşullara göre yaptığını vurgulamıştır (Habermas, 2005:387). Kant'ın milliyetçilik ekseninde yaşanacak yıkımları, kapitalist gelişmenin sınıflar arası doğuracağı çatışmayı ve emperyalist müdahaleleri öngöremediğini dile getirmiştir (Habermas, 2005:389). Habermas'ın, bu şekilde Kant'ın dönemine göre kavramlar kullandığına ve bugün doğal olarak Kant'tan uzakta bulunduğumuza vurgu yapması önemlidir. Bir taraftan döneminin koşullarında eserini kaleme aldığını söylerken, diğer taraftan bugünün koşullarını öngöremediği nedeniyle eleştirmek tutarlı gözükmemektedir.

Demokrasi ile barışın mümkün olacağını savunan isimlerden biri de D. Held'tir. Held, Kant'ın Ebedi Barış'ını geliştirmeye çalışmış, 'Küresel Sosyal Demokrasi' olarak adlandırdığı projesi ile barışı mümkün kılmmanın yollarını aramıştır. Kozmopolitanizm üzerinden geliştirdiği barış fikri ile, Kant'ın barış düşüncesini somutlaştırmaya çalışmış, uluslararası normların oluşturulması ve uluslararası yaptırımların etkisinin artırılması gerektiğini savunarak, ahlaki sorumluluklar ile dünya vatandaşlığı fikrini benimseyerek, Kant'ın fikirleri ile projesini geliştirmiştir (Pekşen, 2018:580-582).

Günümüzde barışı tesis etmeye çalışan ve Kant'ı takip eden diğer önemli isimler 'İletişimsel Eylem Teorisi' ile Habermas ve 'Adalet Teorisi' ile Rawls'dır. Her iki isimde Kant'ın Ebedi Barış'ından yola çıkarak teorilerini geliştirmişlerdir. Habermas, insanlar arasında uzlaşmayı, dayanışmayı tesis etmek için, Rawls barışa engel olarak gördüğü adaletsizliğe çözüm üretmek için Kant'a sıklıkla refesans yapmışlardır. Ancak iki isimde kimi noktalarda Kant'tan farklılaşarak ve ona eleştiri getirerek kendi teorilerini geliştirmişlerdir. Habermas ortak anayasa ile dünya vatandaşlığı, Rawls ise vatandaşlar arasında iş birliği ve birlik için haklar toplumu fikrini getirerek her iki isimde Kant'ın dünya cumhuriyeti yerine evrensel anayasa önermişlerdir (Tatlı, 2014:150-155).

Kant'ın fikirlerinin teoriler alanındaki yansımalarını bu şekilde özetledikten sonra, öne çıkan birkaç örnek üzerinden pratikteki iz düşümlerini incelemek yerinde olacaktır.

Avrupa kıtasına özgü kaldığını göz ardı edersek Avrupa Birliği, Kant'ın Ebedi Barış fikrine uygulamada en çok yaklaşan projelerdendir. AB'nin kurucu felsefenin altında yatan daimî barış ve federasyon fikrini açıklamak, Kant'ın fikirlerinin çağımızdaki izdüşümünü sürmek için idealdir. Tıpkı Kant'ın savaşın zorluklarını gören devletlerin barışı kuracağını savunması gibi, Avrupa'da savaşın yıkımını gören ve yorgun düşen devletler, kıtada savaşı imkânsız kılmanın yollarını ararken, hukuk düzenini tercih etmişlerdir. Avrupa'da evrensel değerler ve uluslararası hukukun üstünlüğü etrafında şekillenen bir birlik kurulmasını barışa duyulan hasret mümkün kılmıştır.

Avrupa bütünleşmesinin kurucu babaları Kant'ın fikirlerinden etkilenmiş; ulus devletler varlıklarını korurken, ulus devlet sınırlarından bağımsız olarak ekonomik ve siyasî bütünleşmeye yönelik adımlar atmaya planlamışlardır. Savaşı imkânsız kılmak kadar Avrupa Federasyonu fikri de kuruluştaki temel idealdir ve bu hedefe ulaşmak amacıyla ekonomik entegrasyon yolu bir araç olarak benimsenmiştir. AB'nin uluslararası örgütlerden ve devletten farklı olduğu bilinen bir gerçektir ve asıl tartışılması gereken federal mi değil mi sorusu olmalıdır. Önemli antlaşma değişiklikleri sonucu federal bir birlik kurma yolunda atılan adımlara; ekonomik parasal birlik sonucu Euro'nun uygulamaya girmesi, Avrupa Merkez Bankasının kurulması, Schengen Anlaşması'nın üye devletlerarası sınır kontrollerini kaldırarak serbest dolaşımı sağlaması, AB Yurttaşlığı ve bu yurttaşlığın getirdiği haklar ve Avrupa Birliği Adalet Divanının üstlendiği rol örnek olarak verilebilir.

Ancak, AB içinde federasyon taraftarı olanlar ile federasyon fikrine karşı çıkanlar arasında tartışmanın şiddetlendiği noktayı devletlerin egemenliği konusu oluşturmaktadır. Benzer şekilde Kant da bu durumu öngörmüş ve bu engeli aşabilmek için kurulacak federasyonun hür devletlerden oluşacağını belirtmiştir. Bugün de AB içinde gördüğümüz gibi devletler egemenliklerini paylaşmak konusunda cimri davranmaktadırlar. Yine de 1952 yılında Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı'nın faaliyete geçmesinden bu yana üye devletler arasında savaş yaşanmamış olması, eski düşman ülkelerin bugün dost olmaları ve Birliğin giderek bir cazibe merkezi haline gelmesi ile üye sayısının artması Kant'ın tezi ile oldukça uyumludur.

Ancak AB'nin 'çeşitlilikte birlik' ilkesi üzerine kurulu olan bu nevi şahsına münhasır yapısını, Kant'ın dünya vatandaşlığı ve hukuku yolunda izlenmesini gerekli gördüğü hususlarla temellendirirken dikkatimizi çekmesi gereken Birliğin, Avrupa kıtasında ve sadece 'AB vatandaşları' için bir refah ve barış alanı yaratmış olmasıdır. Örneğin; göçün tehdit olarak algılanması ile dış sınırların korunmasına öncelik verilmesi, yasadışı göçün artması ile sınırlarda insanlık dramlarının yaşanması Birlik'in 'Kale Avrupası' olarak eleştirilmesine sebep olmaktadır. Bu örnekte olduğu gibi Birlik bazı politika uygulamaları ile Kant'ın felsefesinden –özellikle de misafirperverlik yaklaşımından- uzaklaşmaktadır. Kısacası AB'nin içeriye Kantçı kültür, ancak dışarıya Hobbesçu kültür uygulamakta olduğu eleştirisi getirilebilir.

Kant'ın düşüncesine pratikte en çok yaklaşan örneklerden biri de Birleşmiş Milletler (BM) dir. Bozkurt'a göre; BM'nin kurulması ile, Kant'ın barışı hukuk yolu ve uluslararası bir topluluk yolu ile güvence altına alma arzusu gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2007:519). BM, savaşı önleme, dünya barışını koruma, sorunları barışçıl yollardan çözme gibi amaçlar ile egemen eşitliği ilkesi temelinde bütün devletleri bir araya getirmeyi başarmıştır. Ancak günümüzde tartışma yaratan konulardan biri; BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olan daimî beş üye ulusal çıkarları ile uyuşmayan konularda sık sık bu haklarını kullanarak BM'nin etkisini azaltmaları ve işlevsiz kalmasına yol açmalarıdır. Bu nedenle bugün BM'de reform yapılması, "Dünya'nın beşten büyük olduğu" eleştirisi daha fazla dile getirilmeye başlanmıştır. Habermas, dünya yurttaşlarının seçtiği bir dünya parlamentosu kurarak, kusursuz bir yargı sistemi geliştirerek, Güvenlik Konseyi'nin değişen dünya şartlarına ayak uyduracak şekilde yeniden yapılandırılarak, kendi askeri gücüne sahip olacak şekilde BM'nin reformdan geçirilmesini önermiştir (Habermas, 2005:401-402).

Düşünsel köklerinin Kant'ın felsefesine dayandığını iddia ettiğimiz BM ve AB gibi oluşumların uygulamada gördüğümüz bu aksaklıkları ile Kant'ın felsefesine pratikte büyük ölçüde sadık kalmadığını söyleyebiliriz.

Temellendirilmesinde Kant'ın görüşlerinin etkili olduğu düşünölen, fakat uygulamada başarısız olan diğer örneklerden biri de adil savaş kavramıdır.

İç politikada refah, ilerleme, düzen, istikrar ve barış hedeflenirken, uluslararası politikanın anarşi, çatışma, güç, rekabet ile özdeşleştirilmesinin bir sonucu olarak savaşın gerekliliği ve doğallığı meşrulaştırılmıştır. Hatta Barış düşüncesini vurguladığımız Kant bile, savaşın doğanın gizli planı olarak zorunluluğunu kabul etmiştir. Ancak savaşlardaki şiddetin kısıtlanması ve sonra kurulacak barışa engel olmasının önlenmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Hatta Ebedi Barış'ın ön koşullarından birini savaşın sınırlılıklarına ve savaşta dikkat edilmesi gereken kurallara ayırmıştır.

Evveliyatı çok daha eskilere Antik Yunan'a kadar dayandırılabilse de esas olarak 17. ve 18. yüzyıl düşünörleri, jus ad bellum (savaşa ne zaman adil olarak başvurulabilir) ve jus in bello (savaş sırasında uyulacak kurallar) olmak üzere iki yönlü olarak adil savaş kavramını geliştirilerek, savaş hukukunun temeli oluşturmuşlardır (Yalvaç, 2012:266). Kant'ın da paylaştığı ve katkı sunduğu bu kuralların dayanağı olarak görölen 'iyi niyet ilkesi' ise, ilk bölümde detaylı şekilde yer verdiğimiz Kant'ın ahlak ve ödev anlayışı ile teminat altına alınabilir. Kant'ın, "Bütün ahlaksal yasaların yüce mahkemesi olan akıl, savaşı hukuksal bir yol olarak kullanmayı şiddetle lanetler." (Kant, 1984:238) sözünün gerçekteşmesi, savaşın araç olarak kullanılamayacağı ilkesinin ilan edilmesi ile hukuksal zemine kavuşmuştur. Ancak pratikte bu ilke savaşlara engel olmak için yeterli değildir. Tıpkı kimyasal silah kullanımının yasaklanmasına rağmen, kullanıldığının tespit edildiği durumlarda olduğu gibi Kant'ın ahlak ve ödev anlayışı bugün hala uzak bir idealdir.

Kant'ın düşündüğu savaşın iç savaşları, gerilla mücadelelerini, terör eylemlerini, toplu yıkım ya da sürgönlere neden olan ideolojik savaşları kapsamaması onun sınırlı bir savaş tablosu çizmesine ve savaşın olmaması üzerinden kurduğu barış ideasının da sınırlı hale gelmesine neden olmuştur (Habermas, 2005:383). Ancak, haklı savaş kavramı her ne kadar savaşı meşrulaştırma olarak görölüp, eleştirilebilse de, eylemsiz kalmak yerine en azından önlenmesi mümkün olmayan savaşların yıkımının olabildiğince azaltılması açısından olduğu önemlidir.

Kant'ın fikirlerinin günümüze yansımalarını ele alırken, son olarak onun insan aklı ve onuruna sayđı duyulmasını ve özgürleştirilmesini istemesi, insanı araç olarak değil amaç olarak görmesi, insanın kendinde değerliliğini öne çıkartması ve tüm bu değerlerin evrensel bir yasa olarak kabulünü arzulaması ile evrensel insan haklarının felsefi temelinde de önemli katkılarının olduğunu vurgulamak gerekir (Satıcı, 2015:15,16). Kant'a göre insan, akıl sahibi hür bir

varlık olarak amaçtır yani devlet ve diğer birimler insan için vardır. Tüm insanların haklarını korumak ancak evrensel bir barışla mümkün olacaktır (Cankara, 2014:400). Ayrıca Kant, dünya vatandaşlığı ve evrensel misafirperverlik anlayışını ele alarak barış fikrine temel oluşturmuştur. Ancak bugün uygulamada insanların haklarının sıklıkla ihlal edilmesi, evrensel misafirperverlik anlayışının tersine çıkarların insan hayatından değerli görülmesi söz konusudur.

Sonuç

Barış her zaman arzulanan bir durum olsa da günümüzde teknolojinin evrimi ile birlikte savaş yaşanma olasılığının daha endişe verici bir hal alması ile barışı korumanın önemi daha çok anlaşılmış ve barış çalışmaları yaygınlık kazanmıştır. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası ideolojik örtünün kalkması ile etnik ve dini çatışmaların artmasına paralel olarak, savaş karşıtı toplumsal hareketlerde artış yaşanmış, barışa duyulan özlemin artması, toplumsal ve insani konuların ön plana çıkmaya başlaması ve demokratikleşmeye olan ilginin artması ile Kant'a ve felsefesine olan ilgi de artmıştır.

Bugün, kolektif güvenlik, uluslararası hukuk, uluslararası ticaret ve uluslararası örgütler; sorunların çözümünü kolaylaştırarak, devletler arasında karşılıklı bağımlılık kurarak, belirsizliğe bağlı olan güvensizliği azaltarak, daha fazla 'biz hissi' geliştirmelerine yardımcı olarak Kant'ı destekler şekilde barışa aracılık yapmaktadır.

Ancak barışı engelleyen sorunların ve bu sorunlara getirilebilecek çözümlerin tespiti, barışın tesisinde aracı olabilecek yeni araçların, kişilerin, kurumların kimler olabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir. En nihayetinde Kant Ebedi Barış eseri ile kendi döneminin ihtiyaçlarına yönelik tespitlerde bulunmuştur. Oysa bugün barışın sağlanması için dikkat çekilmesi gereken nokta çok daha fazladır. Bugün insanlık eşitsizlik, adaletsizlik, yoksulluk, ırkçılık gibi pek çok sorunla baş etmek zorundadır. Bu sorunlarda savaş kadar yıkıcı ve hayati olabilmekte, hatta bizzat kimi zaman savaşın nedeni olmaktadır. Bu nedenle tüm dünyada barışı hâkim kılmamanın olmazsa olmaz şartlarından biri önce bu sorunlara çözüm bulunmasıdır. Özellikle, küresel adaletin sağlanması gerekliliği konusunda Kant'ın ahlak felsefesi ve koşulsuz buyruğu yani ödev anlayışı arasında bağ kurulabilir.

Metin boyunca verilen örneklerden anlaşıldığı üzere; Kant'ın Ebedi Barış metnini yazarken kullandığı temel kavram ve varsayımların günümüzde birçok çalışmaya kaynaklık etmesi onun çağının ötesinde eserler verdiğinin kanıtıdır. Uygulamada engellerle karşılaşsa da Kant'ın felsefesi ve eserleri bundan sonra da benzer şekilde ilham kaynağı olmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Akgül, Ö. ve Zara T.A. (2018). Michael W. Doyle içinde *Barış Çalışmaları*. (der. E. Büyükkakıncı). Ankara: Adres Yayınları, s.418-448.
- Akkan, F. ve Eken E. (2018). Terry Nardin içinde *Barış Çalışmaları*. (der. E. Büyükkakıncı), Ankara: Adres Yayınları, s.662-682.
- Bağçe, H. E. (2003). Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl:6, Sayı:24, s.105-121.
- Bozkurt, E. (2007). Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Felsefi Denemesinin Günümüze Yansımaları. *Anayasa Yargısı*, 24.
- Dağ, U. (2010). Kant'ın Özgürlük ve Ahlak Anlayışının Günümüzde Uygulanabilme Olanakları Üzerine içinde *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*, (der. İ. Serin), Uludağ Üniversitesi, I. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa: ASA Kitabevi.
- Dağ, İ. D. (2010). Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları içinde *Devlet, Sistem ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 185- 226.
- Eralp, A. (2010). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması içinde *Devlet, Sistem ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 57-88.
- Gözen, R. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2005). İki Yüzyıl Sonrasında Geriye Bakışın Kazanımlarıyla Kant'ın Ebedi Barış İdesi. *Cogito*, Sayı: 41-42, s. 381- 417.
- Hırş, E. (1946). Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Felsefi Denemesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 3, Sayı: 1.
- Kant, I. (1784a) *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*. (Çev. D. Nutku), <https://ayevrenkenti.blogspot.com/1970/10/immanuelknt-dunya-yurttasligi.html> (Erişim Tarihi. 28.11. 2018)
- Kant, I. (1793). Yaygın Bir Söz Üstüne: Teoride Doğru Olabilir, Ama Pratikte İşe Yaramaz [Teori ve Pratik] içinde *Kant Felsefesinin Politik Evreni*. (der. H. Çörekçioğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.17-56.
- Kant, I. (1960) [1795]. *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*. (Çev.Y. Abadan ve S. L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kant, I. (1983)[1784b] *Aydınlanma Nedir?* (Çev. N. Bozkurt), Felsefe Yazıları. http://www.allmendeberlin.de/Aydinlanma_Nedir_Kan.pdf (Erişim Tarihi: 02.12.2018).
- Karagöz Yeke, Y. (2016). Kant'ın Felsefesinde Ebedi Barış Düşüncesinin Güncelliği Üzerine. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Cilt: 1, Sayı:6.
- Karaosmanoğlu, A. (2015). Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz içinde *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. (der. M.Aydın, H.Brauch, M.Çelikpala, U. Spring, N. Polat), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Kart, B. (2010). Immanuel Kant'ta Etik Özgürlük- Toplumsal Özgürlük İlişkisi, içinde *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*, (der. İsmail Serin), Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa: ASA Kitabevi.
- Kersting, W. (2010). Politika, Özgürlük ve Düzen: Kant'ın Politika Felsefesi içinde Kant Felsefesinin Politik Evreni. (der. H. Çörekçioğlu), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Law, S. (2018). Büyük Filozoflar. (Çev. Feza Çakır), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Ökten, K. H. (2001). Immanuel Kant'ın Ebedi Barış Üzerin Felsefi Bir Deneme Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedi Barış Fikri ve Bu Fikrin Uluslararası İlişkiler Düşüncesine Yarattığı Etki. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ökten, K. H. (2005). Kant'ta Barışın Yazgisallığı. *Cogito, Kant Özel Sayısı*, Sayı: 41-42, s. 419-432.
- Önal, M. (2010). Dünya Yurttaşlığı Barış ve Kardeşlik Üzerine Düşünceler Immanuel Kant Örneği. *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*. (der. İsmail Serin), Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa: ASA Kitabevi.
- Özpek, B. (2016). Ebedi Barış: Felsefi Bir Taslak içinde *Barışın İdeolojisi: Liberal Perspektiften Uluslararası İlişkiler*. İstanbul: Liber Yayınları, s. 37-49.
- Öztürk, A. (2007). Kant, Adalet, Özgürlük. *Cogito, Fanatizm Özel Sayısı*, Sayı:53.
- Pekşen, H. D. (2018). David Held içinde *Barış Çalışmaları*. (der. E. Büyükkıncı), Ankara: Adres Yayınları, s.571 601.
- Russet, B. (2016). Liberalizm içinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik*. Ed. T.Dunne, M. Kurkive S.Smith, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Satıcı, M. (2015). Hak ve Özgürlük Ütopyası Olarak İnsan Hakları: Felsefesi ve Eleştirisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 3 30.
- Serin, İ. (2010). Kant'ın Ebedi Barış Düşüncesi Gerçekçi midir? içinde *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik*, (der. İsmail Serin), Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa: ASA Kitabevi.
- Şen, S. (2010). Küreselleşme Çağında Dünya Barışı Olanaklı mıdır?: Kant ve Postmodernizm içinde Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik, (der. İsmail Serin), Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa: ASA Kitabevi.
- Tatlı, Z. (2014). Kant'ın Ebedi Barış İdeali Bağlamında Habermas ve Rawls'da Uluslararası Hukuk. Adnan Menederes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Tosun, C. M. (2017). I. Kant: 'Ebedi Barış' Olanağında Bir Mondus Vivendi Taslağı. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, Cilt: 2, Sayı:7.

- Türkmen, F. (2018). Woodrow Wilson içinde *Barış Çalışmaları*. (der. E. Büyükakıncı), Ankara: Adres Yayınları, s.63-84.
- Uğur Ç. M. (2017). Rousseau ve Kant ile Avrupa'da Kalıcı Barışa ve Avrupa Birliği'ne Dair. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:16, No:1.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Çev. H.S.Ertem ve S. G. Ihlamur Öner), Küre Yayınları. Yalçınöz, A. (2014). Kant'ın Ebedi Barış Fikrinin Temellendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Yalvaç, F. (2012). Savaş ve Barış içinde *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. (der. A. Eralp), İstanbul: İletişim Yayınları, s.251-285.
- Yalvaç, F. (2015). Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış içinde *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalvaç, F. (2018). Immanuel Kant içinde *Barış Çalışmaları*. (der. E. Büyükakıncı), Ankara: Adres Yayınları, s. 39-59.
- Yanık, L.K. (2015). Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46.
- Yeşilçayır, C. (2016). Kant'ta Barışın Hukuk Zemininde Kurgulanması. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.